

Inhoud:

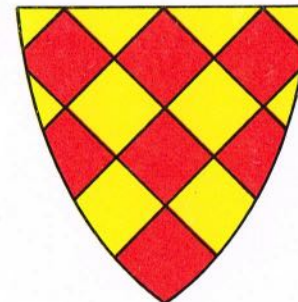
Bandkeramiek: een boeiende cultuur en een volk dat op een mysterieuze wijze verdween	1
Groot Heksenkruid: <i>Circaea lutetiana</i>	12
Elsloo tijdens de periode 1939-1945 (VI)	14
Nónk Pieër (in Bergs plat)	21
Uit de kerkkroniek van Elsloo (VIII)	23
Twee Elsloo'se testamenten uit de 17 ^{de} eeuw	26
Maaslandse volksgeneeskunde en recepten uit oude handschriften (V)	30

**Heemkundesnippers is een uitgave van de Heemkundevereniging Maas-
streek, gevestigd te Stein.**

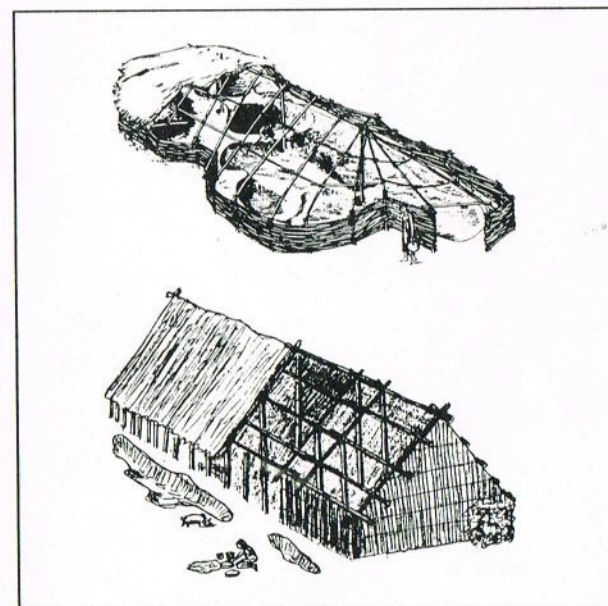
Secretariaat Heemkundesnippers:

L.H. Schreurs
Heirstraat 40,
6181 HM Elsloo
Tel: 046-371983

Bankrekening t.n.v. Heemkundesnippers Maasstreek:
Rabo 11.41.21.362 (giro van de Rabo bank: 1048855).

Heemkundesnippers Maasstreek

Mei 1991, nr 10

Foto voorzijde: Rekonstrukties van een hutkom volgens de verouderde gedachte en van een bandkeramische boerderij volgens de huidige inzichten.

Redactie:
Mr F. van der Bruggen (eindredacteur)
Dr Ir A.A. Macco
P.H.A. van Os
H. Rouvroye
L.H. Schreurs
ISBN: 90-70692-14-7
ISSN: 0920-9107

Bandkeramiek: een boeiende cultuur en een volk dat op een mysterieuze wijze verdween

W. Hendrix en P. Pijpers, sectie Archeologie

Inleiding.

Zoals u wellicht bekend is uit kranteberichten of uit Heemkundesnipper nr 7 (november 1989), is in 1988 een onderzoek van start gegaan naar een bandkeramische nederzetting. Deze nederzetting was gelegen op een terrein aan de Sanderboutlaan nabij Elsloo, dat momenteel wordt ingericht als bedrijventerrein.

In dit artikel zal getracht worden u een algemeen beeld te geven van de bandkeramische cultuur, die ca. 7000 jaar geleden hier aanwezig was. Uiteraard kan dit beeld in het kader van dit artikel slechts in grote lijnen worden geschetst.

Enkele oudere lezers kunnen zich nog wel de opgravingen van dokter Beckers, huisarts te Beek, herinneren. In de twintiger en dertiger jaren heeft dokter Beckers vele bandkeramische vondsten gedaan in Stein en Elsloo. Na de tweede wereldoorlog was het pater Munsters die vele waarnemingen heeft verricht van bandkeramische overblijfselen in de genoemde plaatsen. Pater Munsters wist de archeologische wereld te interesseren voor de bandkeramische vindplaatsen die door woningbouw in Stein en Elsloo dreigden verloren te gaan. Zijn inspanningen hebben ertoe geleid dat in de vijftiger en zestiger jaren enkele grotere opgravingen plaatsvonden door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, onder leiding van prof. dr Modderman. Gezien de grote publieke belangstelling die deze opgravingen genoten zullen velen zich Moddermans activiteiten nog wel kunnen herinneren. Genoemde onderzoeken hebben Stein en Elsloo wereldberoemd gemaakt in de archeologische literatuur, tezamen met Geleen en Sittard waar ook opgravingen naar bandkeramiek plaatsvonden. Een zeer bijzondere plaats namen de vondsten in Elsloo in vanwege de ontdekking van een omvangrijk bandkeramisch grafveld.

Het is echter verbazingwekkend te moeten constateren dat veel mensen weinig tot niets afweten van het volk van de Bandkeramiekers, waarvan duidelijk herkenbare overblijfselen nog in vele tuinen aanwezig zijn. Deze konstatering vormt een belangrijke reden voor het schrijven van dit artikel.

Een nieuwe cultuur en een nieuwe levenswijze.

Ruim 7000 jaar geleden vestigden zich in onze streken de Bandkeramiekers:

de dragers van de bandkeramische cultuur. Ze waren hier aanwezig tussen 5300 en 4900 v. Chr., dus gedurende een periode van ongeveer 400 jaar. Deze tijdsbepaling was mogelijk door een hoogtechnische en ingewikkelde analyse van houtkoolmateriaal, die men de C14-analyse noemt.

De Bandkeramiekers maakten hun gereedschappen uit steen, met name uit vuursteen, omdat de bereiding van metaal hun nog niet bekend was. Het is dus een steentijdcultuur. Ten tijde van de komst van de Bandkeramiekers werd Noordwest-Europa bewoond door volkeren die leefden van jacht en verzamelen, de levenswijze van de Midden-Steentijd. Door deze levenswijze moesten de mensen in hun leefgebied rondtrekken; zij kenden dus geen permanente woonplaatsen in de vorm van huizen. De 'binnentreckende' bandkeramische cultuur had ten opzichte van de toenmalige bewoners van onze streken een totaal andere levenswijze. Hun bestaanswijze bestond namelijk uit het houden van vee en het uitoefenen van akkerbouw. Daarnaast bleven jagen en verzamelen belangrijke activiteiten voor de verwerving van voedsel en grondstoffen. De Bandkeramiekers vormden een agrarische samenleving die de agrarische levenswijze tot in onze streken heeft gebracht. Het waren dus de eerste boeren in Noordwest-Europa en daarmee in Nederland.

De bandkeramische levenswijze bracht met zich mee dat de mens meer aan de grond gebonden werd. Om te voorzien in zijn levensonderhoud behoefde hij namelijk niet meer rond te trekken en kon er bewust voor een vaste verblijfplaats worden gekozen. De Bandkeramieker had een sterke voorkeur voor lössgronden, zoals is gebleken uit vele vondsten in Europa. Het merendeel van zijn verblijfplaatsen wordt immers gevonden op lössgronden. In Nederland is het voorkomen van deze grondsoort vrijwel beperkt tot Zuid-Limburg, ten zuiden van Sittard. Kenmerkend is dat ten noorden van Sittard de Bandkeramische overblijfselen schaars zijn. Daarentegen vinden we ten zuiden van Sittard vele sporen van nederzettingen, met name in het Graetheidegebied. Dit Graetheidegebied vormt het meest noordwestelijk gelegen nederzettingsgebied van de bandkeramische cultuur. Buiten Zuid-Limburg treft men elders in Nederland geen eenduidige bandkeramische nederzettingen aan. Terwijl in Zuid-Limburg de eerste boeren, nl. de Bandkeramiekers de landbouw bedreven, bleef de mens in de rest van Nederland leven van jagen en verzamelen volgens de traditie van de Midden-Steentijd.

De overgang van Midden-Steentijd naar Nieuwe-Steentijd wordt gekenmerkt door een verandering van de levenswijze, namelijk van jagen en verzamelen naar landbouw en het vervaardigen van aardewerk. Met de komst van de bandkeramiek begint dus de Nieuwe-Steentijd in Noordwest-Europa, een

belangrijke stap in de evolutie van de menselijke samenleving.

Oorsprong.

Waar kwam dit volk vandaan? De noordelijke Balkan, m.n. Hongarije, wordt beschouwd als de bakermat van de bandkeramische cultuur. Vandaar verbreidde zich dit volk o.a. langs de Donau en de Rijn tot in onze streken.

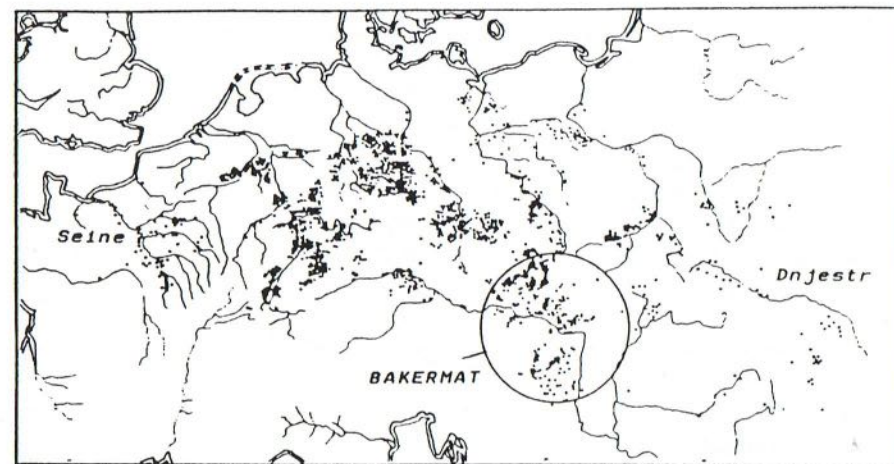

Fig. 1: Verspreiding van de bandkeramische cultuur in Europa.

Vanwege deze verspreidingswijze spreekt men hier ook wel van de Donau-kultuur.

In figuur 1 zijn de plaatsen aangegeven waar men restanten van de bandkeramische cultuur in Europa heeft aangetroffen. Uit de figuur blijkt dat deze cultuur een enorme verspreiding over Europa heeft gekend. De vindplaatsen strekken zich van West naar Oost uit over een afstand van ruim 2000 km van langs de Seine in Normandië tot langs de Dniestr in de Oekraïne.

In het voorgaande is reeds vermeld dat dit volk een nieuwe levenswijze meebracht. Ze hadden reeds gedomesticeerde dieren zoals runderen, schapen, geiten en varkens en verbouwden granen, m.n. tarwesorten. Ook was dit volk zeer bedreven in het vervaardigen van aardewerk. Het was tenslotte de versiering op het aardewerk in de vorm van ingekraste bandstructuren, die deze cultuur zijn naam gaf (zie fig. 2). Een andere belangrijke technologische verworvenheid van de Bandkeramiekers was het bouwen van huizen. Ze waren dus niet alleen de eerste boeren maar tevens de eerste huizenbouwers in onze streken.

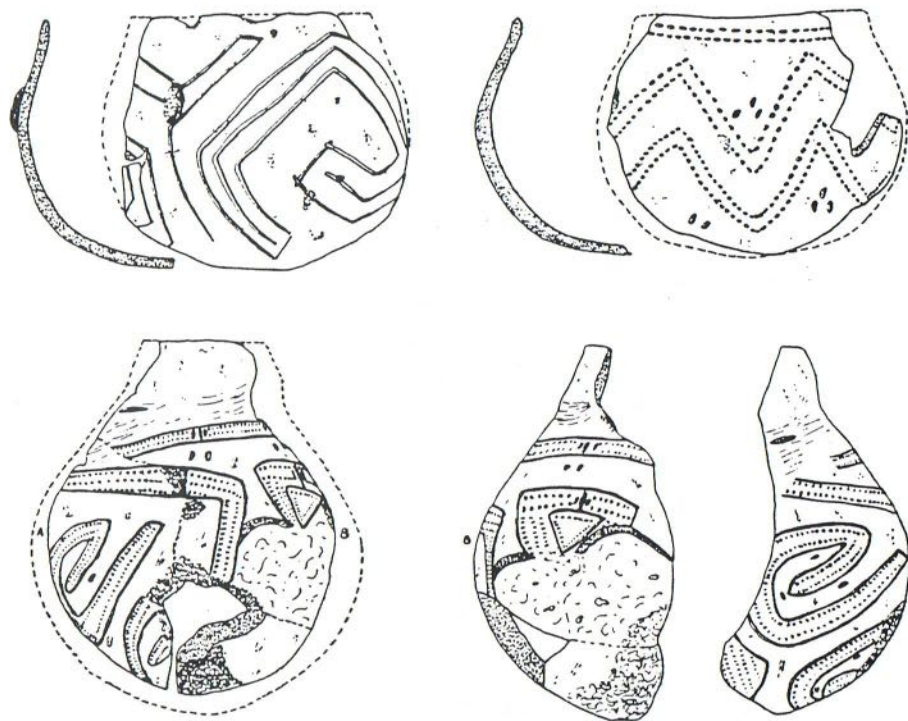

Fig. 2: Versierd Bandkeramisch aardewerk van de bandkeramische nederzetting bedrijventerrein Sanderboutlaan.

Het bandkeramisch dorp.

Tot ongeveer 1950 dacht men dat de Bandkeramiekers in kuilen leefden, die voorzien waren van grillig verlopende wanden en een dak. Men noemde dit hutkommen. Men ging ervan uit dat na verloop van tijd het afval der jaren zich in deze hutkommen of leefkuilen ophoopte en een met potscherven en stenen gereedschap gevulde kuil resteerde. Grootschaliger archeologisch onderzoek in de vijftiger jaren leerde ons dat de Bandkeramieker niet in hutkommen leefde maar in rechthoekige, houten gebouwen aan het aardoppervlak. Vrijwel het enige wat van deze gebouwen is overgebleven is een patroon van donkere verkleuringen tegen een achtergrond van geelbruine leem. Het hout en ander organisch bouw materiaal is immers in de loop van duizenden jaren geheel vergaan. De als hutkommen geïnterpreteerde kuilen waren voornamelijk aan

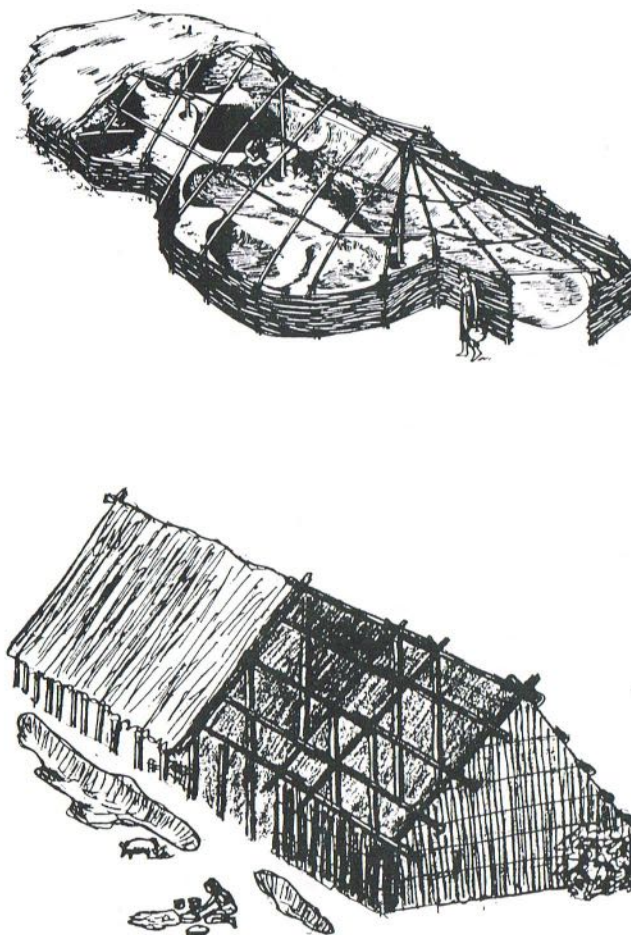

Fig. 3: Rekonstrukties van een hutkom volgens de verouderde gedachte en van een bandkeramische boerderij volgens de huidige inzichten.

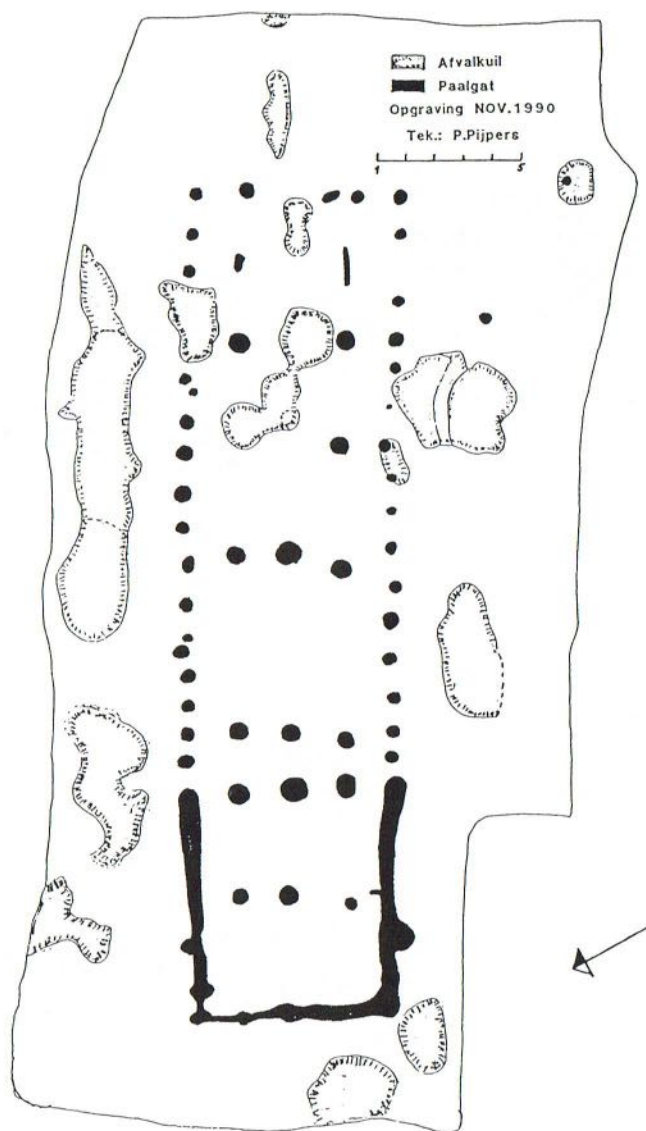

Fig. 4: Plattegrond van een bandkeramische boerderij. Het betreft hier huis-type 1B. Deze plattegrond werd onlangs blootgelegd op het bedrijventerrein Sanderboutlaan bij Elsloo.

de buitenzijde langs deze huizen gelegen en bleken afvalkuilen te zijn (zie fig. 3).

Van de bandkeramische gebouwen bestaan er enkele typen met verschillende afmetingen. Er waren kleine en grote gebouwen bij, waarvan enkele met een breedte van 6 tot 7 m en een lengte tot 30 m. Men gaat ervan uit dat een gebouw door gemiddeld 6 personen werd bewoond.

In figuur 4 wordt de plattegrond van een bandkeramische boerderij weergegeven die in november 1990 op het bedrijventerrein Sanderboutlaan werd blootgelegd (huis 7). De breedte van dit gebouw bedraagt ca. 6 m en de lengte ca. 25 m. De afvalkuilen, die men vroeger beschouwde als hutkommen, zijn duidelijk waarneembaar aan de buitenzijde van de lengtewanden van het gebouw.

Men neemt aan dat deze kuilen gegraven zijn voor de winning van leem waarmee het vlechtwerk van de wanden werd afgesmeerd. Deze wandenconstructie is te vergelijken met de wanden van vakwerkboerderijen die nu nog op veel plaatsen in het Zuidlimburgse landschap te bewonderen zijn.

Een nederzetting bestond uit enkele gebouwen. Van de nederzetting bedrijven-

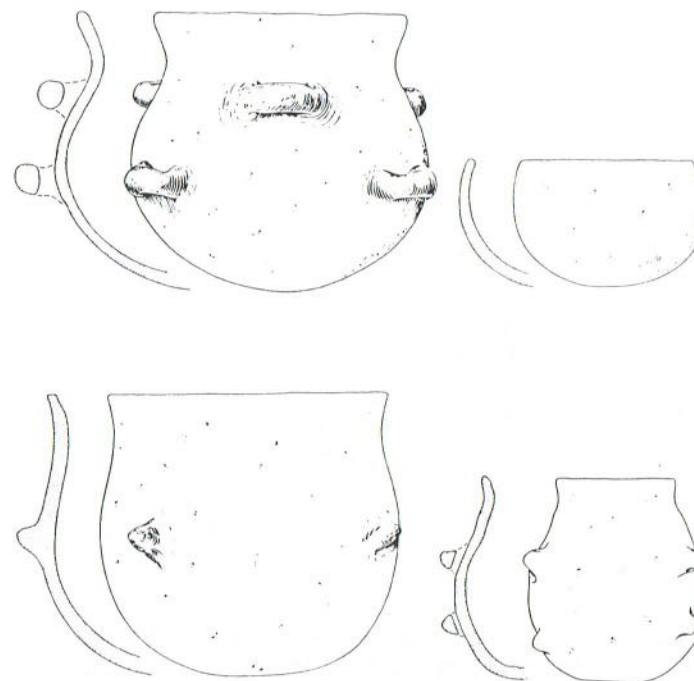

Fig 5: Grofwandig bandkeramisch aardewerk.

terrein Sanderboutlaan zijn inmiddels 14 gebouwen aangetroffen. Er zijn 8 plattegronden van gebouwen gedeeltelijk en 6 plattegronden geheel blootgelegd.

De wijze van versiering van het aardewerk geeft een aanduiding van de ouderdom van de betreffende kuil waarin het gevonden wordt. Indien deze kuil duidelijk behoort bij de plattegrond van een gebouw, kan dus de ouderdom van dit gebouw bepaald worden. Aan de hand van de versieringswijze van het aardewerk uit de door ons onderzochte afvalkuilen kan worden gekonkludeerd dat de 14 aangetroffen gebouwen niet gelijktijdig aanwezig zijn geweest.

Op basis van de tot nu toe waargenomen grondsporen kan de omvang van de nederzetting geschat worden op ca. 2,5 ha. Hierbij moet worden aangetekend dat de westelijke en noordelijke nederzettingsgrenzen nog niet zijn bepaald.

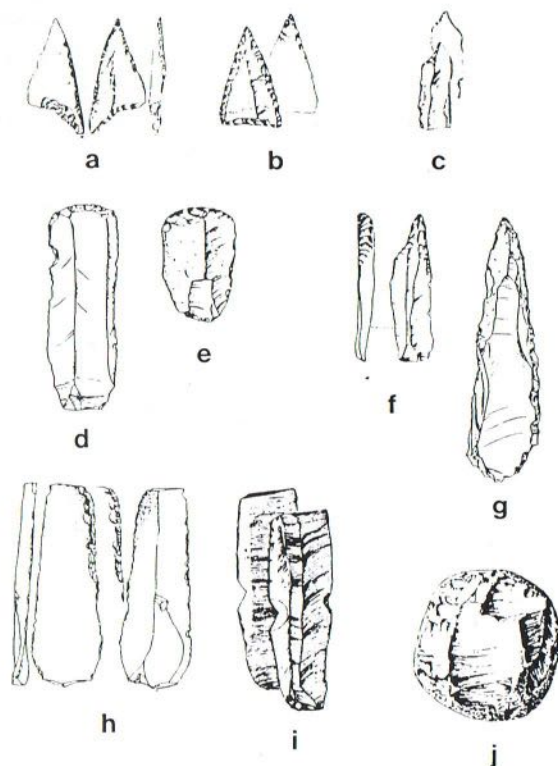

Fig. 6: Vuurstenen werktuigen van de Bandkeramiekers:
a en b: pijlpunten, c: boor, d en e: krabbers, f en g: priemen, h en i: klingen of mesjes met hoogglans, j: klopper.

De Bandkeramieker als mens.

We hebben nu een vrij goede voorstelling van een bandkeramisch huis en dorp, van het aardewerk en het gereedschap van deze mensen. Men vraagt zich dan af hoe deze mensen eruit hebben gezien, welke sociale structuur dit volk had en hoe hun belevingswereld was.

Afbeeldingen van de bandkeramische mens zijn tot op heden niet gevonden en men is voor kennis omtrent het uiterlijk van de Bandkeramieker aangewezen op menselijke resten zoals deze bijv. in graven worden gevonden. Ook voor de rekonstruktie van de sociale structuur en beeldvorming van zijn belevingswereld is onderzoek van graven en grafvelden van grote waarde.

De bandkeramische cultuur kende twee wijzen van lijkbezorging nl. krematie (verbranden) en inhumatie (begroefing).

Botmateriaal verdwijnt vrijwel volledig in onze ontkalkte leemgronden. Alleen verbrand bot blijft vrij goed gekonserveerd, maar uit een hoopje krematieresten is het vrijwel ondoenlijk het menselijk uiterlijk te bepalen.

Duits onderzoek van goed bewaard skeletmateriaal van Bandkeramiekers heeft enige resultaten gehad voor de beeldvorming van zijn uiterlijk. De gemiddelde lengte van de vrouwen bedroeg ca. 1,57 m en van de mannen ca. 1,66 m. Schedelmetingen gaven aan dat ze voornamelijk een medium-lang tot lang gezicht hadden en een lange schedel. De neuzen varieerden van smal tot breed; een vooruitstekende kin is niet waargenomen. Het uiterlijk van een Bandkeramieker kan waarschijnlijk het best worden vergeleken met dat van een Zuidoost-Europeaan met enkele archaische trekken.

De Bandkeramieker kende ook de nazorg voor de gestorven medemens hetgeen tot uiting komt in de aanleg van grafvelden en het plaatsen van grafgraven. Deze verschijnselen kunnen worden beschouwd als een teken van een ontwikkelde religieuze gedachte. Grafgraven zijn bekend van zowel krematie- als inhumatiegraven. Ze bestaan o.a. uit gebruiksvoorwerpen zoals potten (zie fig. 2 en 5), dissels (dwarsbijlen), vuurstenen werktuigen (messen, pijlpunten; zie fig. 6) en wrijf- of maalstenen. Ook treft men in de graven hematiet (bloedsteen of rode oker) aan en van het buitenland zijn sieraden in de vorm van Spondylusschelpen bekend. Moet men deze grafgraven beschouwen als een teken van geloof in een leven na de dood?

Door analyse van de grafgraven, bv. rijke graven t.o.v. arme graven, tracht men een begrip te krijgen van de sociale structuur van de bandkeramische gemeenschap. Mannen en vrouwen bleken gelijk te delen in de aardse goederen. Uit de analyse van het grafveld te Elsloo komen tekens van leiderschap naar voren. Het voert echter in het kader van dit artikel te ver hierop nader in te gaan. In ieder geval zal zeker binnen een technologisch ontwikkelde samenleving als de bandkeramische een sociale structuur aanwezig zijn

geweest. Landbouw en huizenbouw vragen immers samenwerking en samenwerking vraagt planning en organisatie. Daarnaast zijn er tekens van werkspecialisatie zoals het vervaardigen van vuurstenen gereedschap en aardewerk.

Foto 1: Bandkeramische verkleuringen in opgravingsvlak op het bedrijventerrein Sanderboutlaan te Elsloo (St.BS., zomer 1989).

Tenslotte.

Het beeld van de Bandkeramiekers, zoals in het voorgaande is geschetst, geeft aan dat dit volk cultureel gezien al een aanzienlijke ontwikkeling heeft doorgemaakt. Ze hadden kennis van de landbouwtechnologie en waren technisch in staat grote gebouwen te konstrueren. Ook hun sociale structuur en hun religieuze uitingen getuigen hiervan. Het beeld van de onderontwikkelde kuil- of holbewoner is zeker niet van toepassing op de Bandkeramieker.

Het onderzoek van de nederzetting aan de Sanderboutlaan moet gezien worden als een verdere verkenning van deze voor onze streken zo belangrijke cultuur. Ze kan beschouwd worden als de basis van onze moderne samenleving. Veel is inmiddels bekend maar enkele belangrijke vraagstukken zijn nog niet opgelost. Een van deze vraagstukken is het plotseling verdwijnen van de

Bandkeramieker in onze streken nadat hij hier gedurende een periode van ca. 400 jaar vertoefd heeft. In het Graetheidegebied, dat mag worden beschouwd als het belangrijkste bandkeramisch nederzittingsgebied van Nederland, zijn immers nog geen sporen van de opvolgende Rössenkultuur aangetroffen. Men kan een aantal oorzaken bedenken voor dit plotselinge verdwijnen, waaronder ziekten (epidemieën), natuurrampen, klimaatsverslechtering en invallende volkeren. Omdat op dit moment nog niets is aangetroffen dat wijst op een van genoemde oorzaken van verdwijnen, blijft het giswerk. Hopelijk zal toekomstig onderzoek een oplossing voor dit vraagstuk brengen. Het onderzoek aan de Sanderboutlaan moet ook in een groter verband worden gezien. Immers een vluchtige blik op de verspreidingskaart van de bandkeramische cultuur geeft reeds aan dat het onderzoek naar Bandkeramiek ook een internationale aangelegenheid is. Van de beter bekende steentijdvolkeren mag men de Bandkeramieker wellicht 'de oudste Europeaan' noemen.

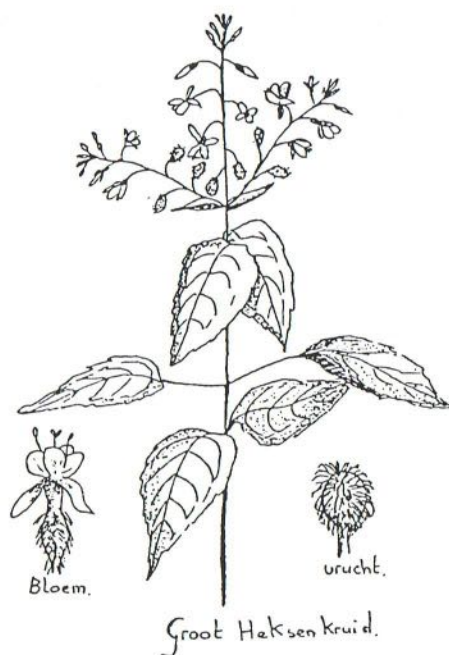
Literatuur en referenties:

1. Klarenaar W. en Paulussen R., *Graven naar bandkeramiek aan de Sanderboutlaan, in Heemkundesnippers Maasstreek nr 7, p. 1-7 (1989)*
2. De Grooth M.E.Th. en Verwers G.W., *Op goede gronden, Rijksmuseum van oudheden, Leiden (1984)*
3. Modderman P.J.R., *Die Bandkeramiek im Graetheidegebiet, Niederländisch-Limburg. Bericht der Romisch-Germanischen Kommission. Band 66, p.25-124 (1986)*
4. Modderman P.J.R., *The Linear pottery culture: diversity in uniformity. Berichten van de R.O.B., jrg. 38 (1988)*
5. Vromen H., *Komst en herkomst van de bandkeramische cultuur, in Gelezen door de eeuwen heen, p.6-25 (1989)*
6. *Limburgs Dagblad, Weer prehistorische vondsten in Elsloo (19 dec. 1988)*
7. *De Limburger, Bandkeramische boerderij blootgelegd in Stein (19 dec. 1988)*
8. *De Limburger, Elsloo verrast over omvang bandkeramiek nederzetting (11 febr. 1989)*
9. *De Limburger, De kick van ploeteren in de grond (23 dec. 1989)*
10. *Limburgs Dagblad, Opgraving Elsloo vordert gestaag (16 febr. 1991)*
11. *De Limburger, Amateurarcheologen blijven maar graven in Urmond (=Elsloo) (16 febr. 1991).*

Groot heksenkruid: *Circaea lutetiana*

A. Duijsters, sectie Geologie

Het Groot Heksenkruid is een teer gebouwde, ongeveer 50 centimeter hoge plant. Ze komt voor in vochtige loofbossen op voedselrijke en veel mineralen bevattende grond, meestal met een ondergrond van leem, klei of kalk, soms ook op zandgronden die veel mineralen bevatten. In de Zuid-Limburgse hellingbossen is ze een algemeen voorkomende plant dus ook in het Bunderbos, vooral bij de bronbeekjes vanwege de mineralen en de vochtigheid. De bloeitijd is in de zomer als de bomen volop in blad staan; dit heeft tot gevolg dat de planten vrij grote bladeren hebben, om maar zoveel mogelijk licht op te vangen. Ze hebben kleine witte bloemen, die op lichtere plaatsen (b.v. de bosrand) roze kunnen aanlopen. Deze bloemen worden vooral door zweefvliegen bestoven, waarna zich een klein bolletje met weerhaakjes vormt, een klitvrucht. Hiermee blijft ze in haren van dieren of in kleren hangen en wordt zo verspreid.

Het is een overblijvende plant met kruipende wortelstokken waarmee ze zich ook kan uitbreiden. Maar het is vooral de naam waarmee de plant tot de verbeelding spreekt. Haar Nederlandse naam Heksenkruid dankt ze waarschijnlijk aan het bijgeloof, dat wie deze plant tegenkomt en zeker als men erop heeft getrapt, zou verdwalen. Dit door toedoen van heksen die in zulke bossen woonden en de plant voor hun toverdranken gebruikten. De wetenschappelijke naam *Circaea* komt van de tovenares Kirke uit de Griekse mythologie, bij de Romeinen Circe genaamd. Zij was de dochter van de zonnegod Helios en Perse en woonde op het eiland Aisia. Volgens sommige bronnen gebruikte ze het heksenkruid in haar toverdranken o.a. toen Odysseus schipbreuk leed op haar eiland en zijn metgezellen door haar in varkens werden veranderd. Lutetiana betekent: afkomstig uit de buurt van Parijs (de Romeinse naam van Parijs was Lutetia). Waarschijnlijk hebben Parijse kruidkundigen zich veel met deze plant beziggehouden. Voorzover bekend is de plant niet in de geneeskunde gebruikt.

Literatuur:

1. Klein H., *Planten en hun namen*, 1970.
2. *Nederlandse oecologische flora, deel II*, 1987.

Tekening: A. Duijsters.

Elsloo tijdens de periode van 1939-1949 (VI)

H. Rouvroye, sectie Geschiedenis en Genealogie

De winter 1943-1944 was niet streng, maar door de slechte verkrijgbaarheid van de brandstofrantsoenen, die weer verlaagd waren, werd het leven niet eenvoudiger.

Oude technieken zoals het mengen van natte klei met kolenstof uit het kolenhok en het kneden hiervan tot ballen van ca. 10 cm werden weer toegepast; de ballen heetten in de volksmond "fommen". Ook het kolenslik uit de mijnen, de z.g. "schlamp", werd algemeen gebruikt omdat men wat grotere hoeveelheden ervan kreeg dan de rantsoenbonnen aangaven. Met paard en kar werd de schlamp op de mijn opgehaald.

Al vroeg in 1944 bleek dat men voor de toegewezen bonnen geen textiel meer kon krijgen; ook papier, behang, verf en touw was niet meer te koop. Fietsbanden waren zelfs voor mijnwerkers niet meer verkrijgbaar. Het transport van en naar de mijn geschiedde per trein.

Deze trein liep van Maastricht naar Sittard; Elsloo had toentertijd nog een halte, die was gelegen bij de overweg bij het kruispunt van de Heirstraat, de Kaakstraat en de weg naar Catsop. De trein was, als alle vervoermiddelen in die tijd, volledig uitgewoond en bestond soms uit goederenwagens die van banken waren voorzien. De trein reed heel langzaam en het kwam regelmatig voor dat men via de treeplanken van de ene naar de andere wagon liep. Heel vaak was de trein -vooral bij het einde van de dienst- te laat, zodat de mensen bij de lange werktijden ook nog eens geplaagd werden met lange wachttijden op de koude stations. Dit gold trouwens ook voor de andere middelen van openbaar vervoer.

Op 22 januari maakten de Duitsers bekend dat elke boer met gras- of weiland groter dan 2 ha, per ha 10 meter glad- en 15 meter puntdraad (prikkeldraad) moest inleveren t.b.v. de Duitse Wehrmacht; een en ander ging uiteraard gepaard met de nodige dreigementen. De inlevering moest geschieden op het gemeentehuis op 27 januari tussen 9 en 12 uur; er kwam niemand opdagen. Hierna werden de 22 boeren die in aanmerking kwamen persoonlijk benaderd en zwaar onder druk gezet met de ergste dreigementen. Uiteindelijk werden op 5 februari door 16 boeren 155 kg. oud prikkeldraad ingeleverd; er waren dus 6 zeer moedigen die niets inleverden.

Iedereen was er nu van overtuigd, dat de Duitse verdediging niet zo sterk was omdat ze nu ook al ons oude prikkeldraad nodig hadden.

De 2^e distributie-stamkaart werd uitgereikt, maar het effect dat de Duitsers hiermee beoogden n.l. het beroven van de ondergedokenen van de mogelijk-

heid bonkaarten te verkrijgen, was al door het verzet te niet gedaan, omdat men van de controlezegels die hierbij nodig waren meer dan 100.000 stuks had buitgemaakt bij een overval in Tilburg. Elsloo kende in die tijd tussen de 60 en 70 onderduikers die door het verzet van bonkaarten en eventueel van geld werden voorzien. Intussen lagen de fronten niet stil; de Russen joegen de Duitsers voor zich uit, maar het front in Italië bewoog slechts langzaam vanwege de zeer slechte weersomstandigheden en de taaie weerstand van de Duitsers. In de lucht daarentegen werd het steeds drukker. Door de beschikbaarheid van de H2S radar was het voor de geallieerden nu ook mogelijk bij slecht weer te vliegen.

Op 4 februari, tijdens een sneeuwstorm, vlogen zeer grote formaties Amerikaanse bombardementsvliegtuigen over Elsloo waarbij zware luchtgevechten plaatsvonden. Doordat men niets kon zien, was dit een zeer beangstigende toestand. Er gebeurde gelukkig niets zodat men na het einde van het luchtalarm opgelucht uit de kelders kon komen.

Op 21 april werd de "Landwacht" bestaande uit NSB'ers, die op hun burgerkleden een rode armband droegen en bewapend waren met jachtgeweren, voor het eerst ingezet bij de controle van burgers. Vóór die tijd waren ze alleen ingezet bij de bescherming van leven en goed van hun partijgenoten. In de volksmond werden ze vanwege hun gedrag -en het geweer- "Janhagel" genoemd.

Ons dorp kende ook enkele landwachters die echter niemand ook maar een haar hebben gekrenkt. Integendeel, ze waarschuwden mensen die onderduikers hadden bij mogelijke razzia's of indien iemand zijn mond had voorbij gepraat.

Op 24 april verliet de heer Van Heuven Goedhart Nederland via het verzet in Meers vanwaar een goede verbinding bestond met de "Zwitserse weg"; hij was niet de eerste en de enige, velen waren hem al voorgegaan en velen zouden nog volgen. Hij ging naar Engeland om er namens het verzet op te treden en overleg te plegen over het beleid na de bevrijding.

Op 1 mei gaf de Chef Staf OD (Orde Dienst) opdracht tot het vormen van stoottroepen. Voor Elsloo betekende dit dat mensen uit het verzet en oud-militairen werden opgenomen in de OD; wapens waren echter praktisch niet aanwezig voor de groep van ca 40 man. Men moest zich voorbereiden op eventuele actie's. In de kranten van die tijd kon men regelmatig lezen wat de Duitse verdedigers zouden doen met de geallieerden indien ze zouden landen op het vasteland: ze zouden bloedig worden verslagen en in zee gejaagd om daar te verdrinken. Uit deze propagandaberichten werd geconcludeerd dat de Duitsers nu werkelijk dachten dat de invasie voor de deur stond.

In deze periode veranderde de tactiek van de geallieerde luchtmacht: het

zwaartepunt van de luchtaanvallen werd verlegd van Duitsland naar Frankrijk en België. Doelen waren bruggen, verkeersknooppunten, spoorwegen, kolonnes en zelfs afzonderlijke voertuigen.

Ook in onze omgeving doken af en toe jachtbommenwerpers op die het verkeer onder vuur namen. In opdracht van de Duitsers waren langs doorgaande wegen door burgers schuilgaten gegraven waar men kon induiken als men werd aangevallen.

Op 6 juni was het dan uiteindelijk zover: de geallieerden gingen in Normandië aan land. Algemeen was men van gevoelen dat het nu spoedig afgelopen zou zijn met de Duitsers: Niets was echter minder waar want het duurde nog tot 1 augustus voordat de geallieerden uit het bruggehoofd in Normandië braken en de bevrijding van West-Europa kon beginnen.

Op 3 augustus werd Elsloo omsingeld door de Grüne Polizei en kregen we een razzia te verduren; onderduikers verdwenen in alle mogelijke schuilplaatsen en de oogst voor de Duitsers was dan ook minimaal, slechts één man werd opgepakt. De toenmalige NSB-burgemeester deed verwoede pogingen de jonge man, die stamde uit een groot gezin, vrij te krijgen. Dit lukte echter niet en de man werd afgevoerd.

Intussen ging het gewone leven zijn gang; men ging naar zijn werk en de boeren oogstten de veldvruchten.

Op 16 augustus ging het plaatselijke knapenkorps met zijn dirigent de heer Lenssen met de stoomsleepboot van de Wed. Vranken naar Maastricht; voorwaar een prachtig reisje!

Twee dagen later steeg in Engeland een Amerikaanse bombardementsgroep van 269 toestellen op die als doel hadden het bombarderen van 7 bruggen over de Maas. De meest noordelijke was de spoorbrug van Maastricht. Op deze 18^e augustus was het zeer warm en heilig weer, en een deel van de mannelijke jeugd zwom in de late namiddag in het kanaal (meisjes zwommen niet in die tijd) toen omstreeks 6 uur een groep van 24 bommenwerpers zichtbaar werd die de spoorbrug in Maastricht aanvielen met vernietigend gevolg voor de burgerij. Er werden 86 mensen gedood en vele anderen raakten gewond en de materiële schade was enorm; de brug werd niet getroffen, wel het emplacement erachter.

Op dezelfde dag werd Elsloo nog eens opgeschrikt door het bericht dat een dorpsgenoot de heer H. Scheepers, die in het Belgische verzet werkte, door een Maastrichtse informante van de SD, mevr. Z., in een val van de S.D. was gelokt en ter plekke doodgeschoten door de Duitsers, terwijl hij probeerde zijn pistool te gebruiken om zich te verdedigen.

De naderende bevrijding kondigde zich aan, want op 24 augustus werd Parijs bevrijd en op 1 september de grens tussen België en Frankrijk overschreden.

Op deze 1^e september stegen van meerdere vliegvelden in Frankrijk Amerikaanse groepen jachtbommenwerpers op teneinde de Duitsers in hun terugtocht te hinderen; de opdracht was het spoor- en wegverkeer in de lijn Luik-Nijmegen aan te vallen. De stations in deze lijn werden aangevallen evenals het wegverkeer. Om 9 uur in de ochtend verscheen een formatie van vier vliegtuigen boven Elsloo. Men had een trein waargenomen.

De machinist van de trein had de vliegtuigen gezien en "verstopte" de trein tussen de taluds van het lage bos ten zuiden van de spoorbrug van Terhagen. Voor de vliegers was het een moeilijk te treffen doel geworden, wat bleek uit de aanvallen die volgden. De trein werd niet getroffen door het mitrailleurvuur en de bommen. Wel werden in Terhagen meerdere huizen zwaar beschadigd door in de nabijheid gevallen bommen. Eén passagier overleed aan de gevolgen van een hartaanval en er waren enkele lichtgewonden.

Op deze dag hield het geregelde leven op omdat het te gevaarlijk werd zich te verplaatsen. Enerzijds waren er de terugtrekkende Duitsers die alle fietsen en andere voertuigen in beslag namen en anderzijds de aanvallen van de jachtbommenwerpers van de geallieerden.

Men ging dus niet meer naar het werk doch bleef thuis om huis en haard te beschermen. De moedigen gingen op de Rijksweg kijken naar de terugtocht van de Duitsers, die met alle mogelijke voertuigen, al dan niet geroofd in Frankrijk en België, chaotisch terugtrokken naar Duitsland. Men kon autobussen uit Parijs en vele andere steden zien evenals bestelauto's van bakkers, slagers, brandweerauto's enz.. Alle voertuigen waren zonder uitzondering volgeladen met de meest uiteenlopende gestolen goederen. Bovendien waren ze met takkenbossen gecamoufleerd. Op elke auto zat een wachtpost die moest opletten op mogelijke vijandelijke handelingen van de bevolking en eventueel aanvliegende vijandelijke vliegtuigen.

In Elsloo hoorde men in die tijd al heel ver weg het gerommel van de artillerie, terwijl nu ook al Duitse eenheden te voet over de Maas terugtrokken. Door sabotage aan de sluis van Roosteren was scheepvaart op het Julianakanaal niet meer mogelijk; een drietal schippers voelden zich in de haven niet meer veilig en meerden af in Elsloo. De Duitsers legden een van deze schepen dwars in het kanaal en gebruikten het als brug.

Op 4 september werd Brussel bevrijd en op 5 september Antwerpen. Op die gedenkwaardige 5^e september brak onder de NSB'ers paniek uit en overdreven vreugde bij de bevolking, want radio Oranje in Londen meldde dat Breda was bevrijd.

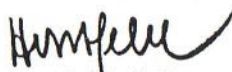
In Elsloo leidde dit tot het vertrek van een Duitse familie die al jaren hier woonde; de 4 officieel ingeschreven NSB'ers en andere Duitsgezinden bleven gewoon thuis. De Duitsers reageerden met een uitgaansverbod tussen 8.00

Dienststelle L 63 507
Lg. Pa. Amsterdam

Gefechtsstand, den 16. 9. 44

B e s c h e i n i g u n g .
=====

Die Schreibmaschine der Gemeinde Elsloo wurde von obiger
Dienststelle leihweise entnommen.

Oberfeldwebel

uur 's avonds en 4.00 uur 's morgens aan te kondigen. Overtreding zou standrechtelijk met de doodstraf worden bestraft.

Op 6 september werd door de burgemeester de laatste bekendmaking uitgevaardigd: alle cafés werden tot nader orde gesloten.

De bevrijding kwam nu duidelijk in zicht, want de donder van de artillerie werd duidelijker hoorbaar, en in de avond zelfs zichtbaar door in het westen zichtbare lichtflitsen. De terugtocht van de Duitsers ging onverdroten voort en men kon de gedemoraliseerde vijanden door het dorp zien trekken met handkarren, kruiwagens en zelfs kinderwagens volgeladen met hun spullen. Als ze de kans schoon zagen, stalen ze ook in Elsloo nog fietsen e.d..

Op 13 en 14 september werd Maastricht bevrijd en verscheen er af en toe een

klein vliegtuigje in onze omgeving. Het was een verkenners van de Amerikaanse artillerie, die al gauw de naam "dreuvige" kreeg omdat hij zo langzaam vloog.

Om de voedselvoorziening te waarborgen werden enige koeien geslacht en werd de melk, die de boeren leverden, op de speelplaats van de meisjesschool aan de Schoolstraat verkocht. Op 15 september was men weer bezig met de melkverdeling toen de Amerikaanse artillerie plotseling begon te schieten en er diverse granaten in Elsloo insloegen. Een ervan viel achter de meisjesschool en verwondde één van de aanwezige Elslonaren zwaar en enkele licht. Een geluk bij een ongeluk dat er slechts een paar gewonden waren.

Ook bij het toenmalige gemeentehuis (thans de bibliotheek) viel een granaat die weliswaar veel schade maar slechts één lichtgewonde veroorzaakte. Dit was het teken voor de meeste mensen om in de kelder te gaan leven; er werden bedden geïmproviseerd en alleen voor het koken en de sanitaire voorzieningen kwam men buiten. Het was buiten inderdaad erg gevaarlijk geworden door rondvliegende kogels.

In de kelder van de jongensschool werd een "Gefechtsstand" ingericht en het eerste wat de Duitsers deden was het gemeentehuis bezoeken waar ze 6 van de hier opgeslagen radio's stalen alsmede een typemachine "leenden" (zie bijgaand document). Ook werden meerdere fietsen gestolen: de heren moesten zich kunnen verplaatsen.

De OD kwam in actie, want er waren Duitsers die te kennen gaven dat ze zich wilden overgeven.

De 17^e september brak aan met zwaar vuur uit zuidelijke richting en aanvallen van jachtbommenwerpers op de Duitsers die de Maas wilden oversteken om aan de Amerikanen te ontkomen. Deze rukten op langs de "Steenweg" in België. Men kon vanaf de Berg in Elsloo hier en daar de Belgische driekleur al zien wapperen! Om ongeveer 1.00 uur in de namiddag werd door de Amerikanen plotseling het vuur geopend op de kerktoeren omdat men er een Duitse waarnemingspost vermoedde. Van de 10 granaten troffen 7 het doel en de kerktoeren evenals de pastorie werden stevig beschadigd. De Duitsers hadden "Sprengkommandos" ingezet die voor de oprukkende Amerikanen alle oeververbindingen en andere bruikbare dingen vernielden; ze lieten in het Julianakanaal alle bruggen vanaf Maastricht springen evenals de aanwezige schepen.

De schippers in Elsloo, die dachten hier veilig te zijn voor aanvallen, werden door de Duitsers verjaagd en hun schepen tot zinken gebracht, waarbij een Duitse soldaat die zich in een van de schepen had verstopt verdrong. De schepen in de haven van Stein bleven onbeschadigd!

Tegen het vallen van de avond kwam een verkenningsgroepje van de Ame-

rikanen Elsloo binnen, maar het trok zich hierna weer terug in de richting van Geulle waar ze overnachten.

In de avond van die 17^e september was de OD bijzonder actief. Ruim 30 Duitsers werden van de weg geplukt, ontwapend en in de kelder van de school opgesloten.

In de ochtend van de 18^e september kwamen de Amerikaanse bevrijders Elsloo binnen en waren we verlost van het zo gehate Duitse juk. De Duitse krijgsgevangenen werden vol trots door de OD afgevoerd naar Beek. Op de foto is te zien dat de groep vanaf de Stationsstraat de Rijksweg opmarcheert. Rond het middaguur speelde de fanfare bij het H. Hartbeeld het Wilhelmus en andere vaderlandse liederen.

Nónk Pieër (in Bergs plat)

H. Strijkers

Nónk Pieër waor bienao ein Sinterklaoskiendje; gebaore op vief december 1875 in Berg es jóng van Sjang en zien vrouw Anna Maria Körvers. Bie zien gebaorte woor al direk mit water gerend óm häöm te duipe. Deze ieëste ceremonie woor waarschienlik door de wiesvrouw gedaon.

Nao deze noädduip wore later in de kirk de bie behuërende plechtighede nog éns euver gedaon mit köster Dieëmand es lieënpaeter in plaats van ziene nónk Pieër oet Danike en zien paat Marie Hoebertien Körvers.

Pieër greujde op en ging nao de lieëgere sjoäl in 't Pruusjes aan de brikke wirke; dé meneer van geldj verdeene in ziene tied aan de Maaskentj. Brikke bakke waor hel wirke en ouch Pieër maakde toen lang daag. In daen tied lieërde Pieër ouch ein stevig dröpke drénke; ein geweunte die in zien later laeve ein veurnaam plaats in ging numme..

Zien ieëste traej op 't paad van de leefde wore veur Pieër ein groäte teleurstelling, want Merie van de wiesvrouw bleef veur häöm ònbereikbaar. De wiesvrouw waor namelijk niet zoä gelökkig mit 't vrieje van häör Merie mit Pieër, dae nog altied eine gooje op de lamp sjódde. Door zien drénke maakde Merie 't oet en hie door begoosj Pieër nog mieë te drénke.

Zien mooder maakde zich hie vööl zörg euver. Zie dach al aan de tied, dat zie 'r neet mieë zou zeen om haere zoon ein bitje in de gate te hawte. Toen 't Pieër weer èns te bóntj haw gemaak, zag ze op ein gegaeve moment: "Jóng, ich maogde lieje, das toe ieëder stórfs es mich. Ich leet dich aog nog sjoän mit drie hieëre begrave". Pieër goof hie 't volgende entjwoord op: "Och mooder, of ich noe zèngend of sprèngend begrave waer, wat kan mich dat noe sjaele! Weit geer neet wat pestoär zunk es ich begrave waer ("In 't Holles"): "Wat kan mij dat verdomme waar de ziel heen vaart, als ik het geld maar heb van de uitvaart."

Pieër haw ein huuske aan de Mestreechterwaeg, dat hae later aan ziene broor Willem verkoch. Deze broor behieërde ouch zien geldj. Zien "fertyunke" woor echter door de jaore haer steeds kleiner.

Toen ziene broor Willem stórf, noom zien sjoänzöster Lieën 't behieër van zien geldj euver. In 1922 goof ze haem, zelf waer ze zwaor krank, zien lètste twee hónderd gölje. Pieër waor dao daag van ónger de indrök.

Nao 't stoppe van de brikkebekkerstrèk nao 't Pruusjes waor Pieër gaon wirke op de boerderie van de famielje Houben aan den Haolewaeg. Op dees meneer verdeende hae get veur zien dageliks dröpke en get aete. Pieër waor èns proeme aan 't plökke, toen hae oet de boum veel. Vanaaf daen tied leep hae

get lestig en sjafde zich eine koupstek aan.

Hae hoezde later in eine aanboew bie de weuning van zien zöster Tring, die dat ieëder van haere broor Willem haw gekoch. Tring heel ein uigske in 't zeil, zoädat Pieër neet al te vööl óngerkaom. Dat verangerde echter nao de doäd van zien zöster Tring. Pieër kaom steeds mieë aan de zelfkendj van 't laeve te staon en woor ein typische dörpsfiguur.

Hae laefde wie eine clochard in Peries. Zien wies en óndeugende gezègdes bleef hae echter vertèlle. Hie bie spaarde hae zich zelf neet. Ein paar leuke gebäörtenisse en gezègdes wil ich uch neet ónthawte:

Nónk Pieër waor in de kefee van zien nich Bet, toen ein opkuipster van lómmele nao bènne kaom en vroeg of zie gein lómmele haw. Bet sjódde van nei. Pieër stóng op, leep nao boete, spróng in de kar en vroeg: "Kèndj, wil se mich neet hóbbe ? Wat geuf se veur mich?" De lómmelevrouw goof es entjwoord: "Niks nónk, uch mót ich nog get te aete gaevel!"

Eine angere kieër vroeg hae aan zien nich: "Kèndj, draag se ouch rouw en bääk se ouch es ich doäd gaon?" Es entjwoord kreeg hae dan: "Laot geer mich get euver veur eine kleine sjolk; gein traon. Laot geer mich get euver veur eine groäte sjolk, dan zal ich duuje om traone te make!" Op dezelfde vraag aan ein anger nich kreeg Pieër es entjwoord: "Traone wie verkeskeutele."

Pieër ging altied in de kefees van zien familie. Op ein van zien vääle bedevaarte langs de heilige huuskes van Berg kreeg hae hoäge noäd en ging nao boete. De Bergse Zefke Mols haw echter gein knuip mieë aan zien brook, die ouch zien bèste daag haw gehad en toe waor gemaak mit stökskes draod. Pieër haw vääle meujte om zien brook aope te kriege. Ongertösje woor ziene noäd nog hoäger. Dao zeen toen luuj gewaes, die haem toen huërde zegke: "Nei, 't geit neet, nei, 't geit neet...Sjangke kan neet euver 't dräödjie haer...Nei, 't geit neet..." Pieër leet toen maer op 't lèts Gods water euver Gods akker loape....

Nónk Pieër stórf in 't zieke-hoes van Zitterd op 12 november 1952. Zien erfenis waor neet genóg veur eine kleine en ouch neet veur eine groäte sjolk, want jeeder naef of nich mós zeve en eine hawve gölje bie lègke óm de begrafenis-koste van Pieër te betale. De koffietaofel woor door Bet en Michel gegaeve. 'T ènnige wat Pieër naoleet waor ein dikke portemennenee vol mit .. medaaljes. Op zien óngertösje verdwene graaf kaom echter neet te staon de door häöm vääle aangehaalde spräök (weer in 't Holles):

"Hier onder rust

die hem graag heeft gelust

dronk altijd op zijn gemak

steeds uit zijn eigen zak."

Uit de kerkkroniek van Elsloo (VIII)

P.J. Habets en F.J.M. Timmers, sectie Geschiedenis en Genealogie

1916. In de loop van dit jaar zijn twee nieuwe vaandels aangekocht: het ene door de R.K. Werkliedenvereniging, zijnde van rood fluweel met een afbeelding van St. Josef, het andere door de mannenvereniging, zijnde van blauw fluweel met een afbeelding van de H. Familie. De beide vaandels werden vervaardigd door de firma Jongeneelen te Roosendaal.

1917. "Op 12 april", aldus pastoor Wouters, "mocht schrijver dezes het geluk hebben de dag te herdenken waarop hem voor 25 jaren het priesterschap werd toegediend door wijlen Mgr. Boermans".

Op voorstel van de kapelaan en de kerkmeesters werd door de parochie een collecte gehouden om de pastoor een nieuw hoofdaltaar aan te bieden. De opbrengst was 300 gulden. De familie Jurgens maakte op de feestdag per telefoon bekend, dat zij de collecte wilde aanvullen tot 1000 gulden. Deze milde gift werd door de pastoor zeer dankbaar aanvaard. De vervaardiging van het altaar werd opgedragen aan J. Lenaerts, beeldhouwer te Roermond. Overeengekomen werd dat het altaar geplaatst zou worden vóór Pasen 1918. De feestelijke viering van het jubileum werd uitgesteld tot tweede Paasdag. De feestpredicatie hierbij werd gehouden door Pater J. van Mulken S.J..

Op 2 november 1917 kwam er onverwachts bericht dat Mgr. Schrijnen kapelaan J.M. Hermans had benoemd tot pastoor te Holtum. (Pastoor Hermans bleef daar lang in functie, totdat hij in 1945 rustend werd en in Holtum bleef wonen. F.T.).

Als opvolger werd tegelijk benoemd de heer M. Hartmans, geboren te Mar-graten, priester gewijd in 1911 en eerder kapelaan in Heel en Susteren.

Bij gelegenheid van de St. Hubertuskermis heeft de toneelvereniging buitengewoon succes gehad met de uitvoering van het drama "Uitgeboet".

1918. "Nog steeds onder druk van den vreeselijken wereldoorlog", aldus pastoor Wouters, "wordt dit jaar begonnen vol vertrouwen en hoop op Gods onmisbare zege en vol verlangen naar de vrede. Tot bijna aan het eind van dit jaar woedt nog steeds de oorlog voort en worden wij nog steeds opgeschrikt door het bulderen der kanonnen. Op 11 november, St. Martinusdag, komt een straal van hoop op vrede doordat de algemene wapenstilstand geproclameert wordt. Moge de ware vrede toch spoedig komen".

Begin mei werd begonnen met het plaatsen van het nieuwe hoofdaltaar. Op 9 mei, Hemelvaartsdag, werd voor het eerst door pastoor Wouters de plechtige Hoogmis opgedragen aan dit nieuwe altaar. Hij noemt het "een waarlijk pronkstuk van kunst en beeldhouwwerk!".

Begin mei werden de bewaarscholen te Elsloo en Meers geopend door zes Zusters Franciscanessen van Valkenburg. In Elsloo werd het patronaatsgebouw hiervoor ingericht en in Meers ging men van start in het gebouw der centrifuge (melkfabriek, in de volksmond de "fuu" genoemd. F.T.). Het gebouw werd door de inwoners gratis voor dit doel afgestaan. De bewaarschool in Elsloo werd vanaf de eerste dag bezocht door ruim negentig kinderen en die van Meers door vijftig tot zestig kinderen. Twee van de Zusters gingen in de zomermaanden dagelijks van Elsloo naar Meers om les te geven. Het bij het patronaat behorende woonhuis werd middels een kleine verbouwing ingericht tot een comfortabele zusterswoning.

Op 15 mei werden in tegenwoordigheid van de kapelaan, burgemeester Eussen, de leden van de kerkfabriek, de Generaal Overste der Zusters en enige genodigden, de kapel, het huis en de school door de pastoor plechtig ingezegend. Ook werd voor de eerste maal de H. Mis in de kapel gelezen, alwaar vanaf die datum het allerheiligste voortdurend bewaard blijft.

Overigens waren aan de beide bewaarscholen, zowel in Elsloo als in Meers, z.g. naaischolen verbonden voor grotere meisjes. Ze werden in beide plaatsen door een groot aantal leerlingen bezocht.

Verder hielden de zusters zich bezig met het bezoeken en verplegen van zieken. Volgens de pastoor hadden ze het zeer druk, omdat de destijds heersende Spaanse griep ook in Elsloo voor veel zieken zorgde, doch gelukkig geen sterfgevallen veroorzaakte.

In juni werd tot kapelaan in Elsloo benoemd de heer Mart. Alberts, geboren te Einighausen op 30 september 1889, priester gewijd in 1915 en vanaf toen kapelaan te Ulestraten. Begin augustus trad hij in functie.

(Van kapelaan Hartmans, die op 2 november 1917 werd benoemd te Elsloo is verder niets bekend. In het "Gedenkboek uitgegeven bij het 100-jarig bestaan van de kerk van Elsloo" uit 1949 wordt hij in de lijst van kapelaans niet genoemd. F.T.).

Tijdens de St. Hubertuskermis werd door de toneelvereniging met zeer veel succes het drama "Robrecht van Vlaanderen" opgevoerd. De som der entreegelden bedroeg 206 gulden, terwijl in de vorige jaren 150 en 180 gulden werd geïnd.

1919. Nieuwjaarsdag 1919 begon met een zeer treurig voorval. In de avond van 1 januari ontstond rond acht uur een hevige brand in de stallen van Nic. Reubsaat-Martens, waarbij diens echtgenote bij het redden van haar kinderen zodanige brandwonden opliep, dat zij van de laatste H. Sacramenten moest worden voorzien. Zij stierf in de vroege ochtend van 2 januari. Haar begrafenis vond plaats onder grote deelneming van de gehele gemeenschap.

In maart werd een afdeling van de H. Familie opgericht voor mannen en jongelingen. Tijdens een triduum (driedaagse godsvruchttoefening. F.T.), gegeven door Pater Janssen SSC, gaven zich 250 personen op als lid. Als directeur van de vereniging werd kapelaan Alberts aangesteld.

In juli had de parochie Elsloo de eer een neomist te hebben, nl. Pater Henri Pepels uit Meers, van de Congregatie van het Gezelschap van Maria te Schimmert (Montfortanen. F.T.).

Op 15 augustus werd koster Martinus Driessen tevens benoemd tot organist-voorzanger.

Met Kerstmis werd de kerk verrijkt met twee zeer mooie gordijnen aan het hoofdaltaar, geschonken door mevrouw Verschuren-Jurgens uit Rotterdam. De toneelvereniging "De Vriendenkring" voerde in dit jaar met veel succes twee drama's op en wel met vastenavond "De twee broeders" en tijdens de winterkermis "de onschuldig veroordeelde".

1920. Het jaar 1920 zette in met een grote overstroming van de Maas. Meers stond totaal onder water; er werd met bootjes en vlotten door de straten gevaren. De meeste inwoners waren gevlucht naar Stein, Elsloo of elders. De kinderen werden voor enige dagen in school en patronaat gehuisvest.

Wordt vervolgd...

Twee Elsloo'se testamenten uit de 17de eeuw

L.H. Schreurs en F. van der Bruggen, sectie Geschiedenis en Genealogie

1. Testament van Joris Peters

Transcriptie (L.H. Schreurs)

Op huijden den 15 7bris 1645 comparerende voor mij onders(chreven) in absentie des heeren pastoors van Elsloo, in eigene perso'en Joris Peters kranck liggende ten sijnen huijsen tot Elsloo, sijner vijf sinnen overal welmachting wesende, ende heft verclart dat hij Joris voors(chreven) sijn syel erstlick was recommenderende aen Godt almachtig, sijn lichaem der heiliger aerden te bestellen, daerna'e dat hij was gevende aen Catharina sijne eliche huijsvrouwe, den vrijen willen te doen met seker drij huijsen welcke hij Joris voors(chreven) hadde staen tot Elsloo voors(chreven) om die te vercopen te versetten gelijk dan sijn huijsvrouwe Catrijn soude goet vinden, ende dat om daer mede te betalen alle sculden sijnde ontrint twe duysent guldens mastichter cours, meer ofte min naer dat bevonden sal worden aldus gedaen op dach dato voors(chreven) ter presentie van Corstgen Smits, ende Gerart Hachmans als getughen hiertogeroepen

Quod attestor

Phil. van Fleck. Pastor
dominij de Geule.

Toelichtingen (F. van der Bruggen):

Pastoor als notaris.

Het notariaat, een eeuwenoud instituut in West-Europa, was in de 17de eeuw wel ingeburgerd in onze streken, maar notarissen kwamen hoofdzakelijk voor in de steden zoals Maastricht, Sittard en Maaseik. In de dorpen had men natuurlijk ook behoefte aan personen, die konden schrijven, het juridisch jargon enigszins konden hanteren en die door status en positie vertrouwen inboezemden.

De pastoor was bij uitstek zo iemand, zodat men zich voor testamenten en voor akten op het gebied van familierecht e.d. tot een lid van de clergé wendde. De pastoor van de heerlijkheid Geulle ("pastor dominii de Geule") trad als zodanig medio 1645 in Elsloo op, omdat er hier ter plaatse een vacature in het pastoraat bestond (zie hierover de door onze vereniging in 1985 verzorgde heruitgave van het door Pater A. Munsters MSC en anderen geschreven

Ca. 17de eeuw, dat is 1645, comparerende
voor mij onders in absentie des heeren
pastors van Elsloo, in eigene perso'en Joris
Peters kranck liggende ten sijnen huijsen tot
Elsloo, sijner vijf sinnen overal welmachting
wesende, ende heft verclart dat hij Joris
voors sijn syel erstlick was recommen-
derende aen godt almachtig, sijn lichaem
der heiliger aerden te bestellen, daerna'e
dat hij was gevende aen Catharina sijne
eliche huijsvrouwe, den vrijen willen te doen
met seker drij huijsen welcke hij Joris
voors hadde staen tot Elsloo voors
om die te vercopen te versetten
gelijk dan sijn huijsvrouwe Catrijn soude
goet vinden, ende dat om daer mede
te betalen alle sculden sijnde ontrint
twe duysent guldens mastichter cours,
meer ofte min naer dat bevonden sal worden
aldus gedaen op dach dato voors ter
presentie van Corstgen Smits, ende
Gerart Hachmans als getughen hiertogeroepen

Quod attestor

Phil. van Fleck. Pastor
dominij de Geule.

"Gedenkboek bij het 100-jarig bestaan van de kerk van Elsloo", 1949, p. 19). Om juridisch geëffectueerd te kunnen worden moest het testament worden voorgelegd aan de Schepenenbank (i.c. te Elsloo); het werd door de schepenen getoetst aan voorschriften en gebruiken, vervolgens ingeschreven in de registers.

Enkele tekstverklaringen:

7bris: septembris

Overall: geheel en al

Eliche huysvrouw: concubinaat kwam niet zelden voor; ook een concubine werd vaak "huisvrouw" genoemd; de pastoor die de akte opstelde vond het een goede zaak het huwelijk ("Ehe") nog eens extra te bevestigen.

Versetten: met hypotheek bezwaren (dit werd in de 19de eeuw ook nog vaak "onderzetten" genoemd).

Maastrichter cours: de gulden gerekend naar de waarde, die deze in Maastricht heeft, en niet bijv. naar Brabantse of Luikse waarden, die ook niet ongebruikelijk waren in onze contreien.

Quod attestor: hetgeen ik bevestig.

2. Het testament van Hubrecht Willems (Terhagen, 1652)

Transcriptie (L.H. Schreurs)

Copie du testament du Pere de Marie Hoube par lequel il laisse a lad^{te} Marie sa Maison scituée a Terhagen.

Memoire

Anno 1652 den 16e Januarij. Hubrecht Willems al(ia)s Scholckens van Terhaeghen sieck ter bedde liggende, maer bij zijn vijf sinnen memorie ende verstaent wel machtich heeft zijn testament gemaect voor mij onders(chreven) ende ter presentie vande de getuijghen hier ondergenoemt. Eerst voor al zijn siele Godt almachtich die H. Maria moeder Godts ende alle die heijlighen des hemels bevolen hebben heeft hij zijn dochter Meijken Hoeben, oft Hubrechts, gelaeten ende gegeven zijn woninghe met de weijde waer op 't selfsthen is staende, geleghen ter haeghen re(ij)g(enoten), ter eenre zijden die gemeijne straete, naer de maesewaerts de gemeijnte voor hooft Gertruijdt Conincxbergh, ende langxt, die selve Gertruijdt, ende dat voor haere dienstloon, om naer haere moeder Meijkens doot, van t'voors(chreven) wooninghe ende weijde te mogen doen al wat haer gelieven sal. Aldus gedaen ten huijse vande voors(chreven) testateur, ter presentie van Jan Deurlijcker van Terhaeghen

*Copie du Testament du Pere
de Marie Hoube par lequel
il laisse a lad^{te} Marie sa
Maison scituée a Terhagen
Memoire.*

*Anno 1652 den 16. Januarij. Hubrecht Willems al(ia)s
Scholckens van ter haeghen sieck ter bedde liggende, maer
bij zijn vijf sinnen memorie ende verstaent wel machtich
heeft zijn testament gemaect voor mij onders(chreven) ende ter
presentie vande de getuijghen hier ondergenoemt.*

*Eerst voor al zijn siele Godt almachtich die H. Maria
moeder Godts ende alle die heijlighen des hemels bevolen
hebben heeft hij zijn dochter Meijken Hoeben, oft Hubrechts,
gelaeten ende gegeven zijn woninghe met de weijde waer op
t' selfsthen is staende, geleghen ter haeghen re(ij)g(enoten),
ter eenre zijden die gemeijne straete, naer de maesewaerts
de gemeijnte voor hooft Gertruijdt Conincxbergh, ende langxt,
die selve Gertruijdt, ende dat voor haere dienstloon, om naer
haere moeder Meijkens doot, van t'voors(chreven) wooninghe
ende weijde te mogen doen al wat haer gelieven sal. Aldus
gedaen ten huijse vande voors(chreven) testateur, ter presentie
van Jan Deurlijcker van Terhaeghen.*

*Petrus Antonij Ledieu pastor in Elsloo
1666.*

ende Gielijs Nelissen getuijghen daertoe geroepen ende gebeden die d'orig-nelen minute met mij onders(chreven) pastoor onderteeckent hebben op t'Jaer ende daegh als boven Attestor.. Petrus Antonij Ledieu pastor in Elsloo 1666.

Toelichtingen (F. van der Bruggen):

Meijken: niet ongebruikelijke afleiding van de naam Maria.

Hoeben oft Hubrechts: verondersteld mag worden dat Meijken een voorhuwse dochter van de echtgenote van Hubrecht Willems was, bijv. uit een eerder huwelijk van haar; omdat de naam Hoeben (of Houben) ook een al veelvuldig in onze streken voorkwam en Meijken in een gezin met de naam Willems woonde, was het gebruiken van de afleiding van de voornaam van de (stief)vader voor de hand liggend.

Reijgenoten: belendende percelen. Vóór ongeveer 1800 bestond er geen kadaster, zodat de ligging van percelen moest worden omschreven.

Waar het perceel, waarover dit testament gaat, toentertijd lag, is niet meer na te gaan; Terhagen was toen trouwens aanmerkelijk uitgestrekter dan nu.

Gemeijne straete: openbare weg.

Voor haere dienstloon... etc.: Meijken mag pas over het huis c.a. beschikken na de dood van haar moeder die kennelijk in het huis verbleef. Het woord "dienstloon" is in dit verband onduidelijk. Zeker is wel dat Hubrecht Willems geen eigen kinderen noch naaste familieleden had, omdat die -bij voorrang boven Meijken- hadden moeten erven. Stiefdochter Meijken wordt enig erfge-name (overeenkomstig het toen heersende recht t.a.v. onroerende goederen: pas na de dood van de echtgenote, haar moeder). Wilde Hubrecht Willems in deze erfstelling ook een beloning voor de diensten, die de stiefdochter hem had bewezen, zien?

Attestor: Ik bevestig.

Petrus Antonius Ledieu (ook wel le Dieu): was pastoor te Elsloo van 1651 tot 1690 (zie Pater A. Munsters MSC e.a. in de heruitgave "Gedenkboek bij het 100-jarig bestaan van de kerk te Elsloo", 1949, pp. 15 en 19).

1666: het testament is verleden in 1652; duidelijk is dat pastoor Ledieu in 1666 een kopie heeft vervaardigd, maar de reden daarvan blijft onduidelijk: is toen de moeder van Meijken gestorven, zodat het testament toen volledig kon worden uitgevoerd? Was er een proces over het testament? Heeft de pastoor pas toen een afschrift voor de Schepenbank gemaakt?

De testament werd ons ter bestudering beschikbaar gesteld door mevrouw M. Smeets-Peters te Elsloo, uit het archief van haar vader, de heer J.H. Peters, schrijver van "Uit Elsloo's Verleden". Het is niet bekend hoe de heer Peters in het bezit kwam van deze testamenten.

Maaslandse volksgeneeskunde en recepten uit oude handschriften (V)

P.J. Habets, sectie Geschiedenis en Genealogie

Om op een quaede kele te leggen van buten:

Nemt 2 onsen dyllensaet¹ in een pint byers gesoeten en op de kele gelyt.

Recepten bij ziekten van het vee:

Wanneer een perdt onder den saedel geswellen is:

Nemt koeyendreck, salt en essyck², roert de selve wel onder een doet het over het geswollen.

Als een perde op de rugge verwond is of ergens anders open is:

Nemt wierock en nuwen wasch, laet dit te saemen sieden daer met smerdt de wonde.

Als een perdt maegher is en bennens lyfs hitsigh om sulckx te verdrive en dat sal vedt woorden:

Soo nemt fenem grecum³ maekt hem kleyn in wyn, stoet pertsloock⁴ kleyn doet het daerin dit gheeft de perde onder syen voeder.

Als een perdt cranck is en neyt en weet wat hem is:

Soo nemt 2 loet duyvels dreck⁵ doet dyen in een doosken binden den perde op het montstuck laetet also eenen tydt lanck staen, dit verdryft oock de wormen.

Voor een dycke opgeswollen koe:

Nemt soo dyck als een boem noet seyp in grau papier, nemt die in eenen gklove steck en steeckt dat die kooi in den hals depmin.

Wanneer een perdt niet en wilt etten:

Soo nemt knoplouck⁶ stoot den selven kleyn en vrijff den tanden wel van den perdt en daer mede het sal apentyet krijghen om te eeten.

Wanneer een perdt hinckt:

Nemt kempenwerck⁷ maekt dat nat in wyt van eyer, slaet het om den voet van den perde daer het henckt.

Voor quaede ooghen:

Nemt hoenigh seym ende witten galits steyn onderen gesoeden, dit strickt den perde in de hoecken van de ooghen.

1. Dyllensaet: zaad van dille (*anethum graveolens* L.).
2. Essych: Azijn.
3. Fenem grecum: fenegriek of Grieks gras (*trigonella foenum graecum*).
4. Pertsloock: paardebloem (*taraxum officinale* L.).
5. Duyvels dreck: gestold sap van de wortels van *ferula asa foetida*.
6. Knoplouck: knoflook.
7. Kempenwerck: vezels uit de stengels van de weverskaardebol (*dipsacus fullonum* L.).

Literatuur:

1. *Rijksarchief Limburg, Maastricht: Handschriften, inv. nr 268.*

Nota: Het was niet mogelijk de transcriptie nogmaals te toetsen aan het moeilijk leesbare origineel, daar dit wegens slechte staat door het R.A.L. niet meer ter beschikking wordt gesteld.

Deze publikatie kwam mede tot stand door de steun van:

GTI Piping Geleen bv, Geleen
Assurantiekantoor Jack Reijnders, Beek
Fa Meijers slagerij, Elsloo
Keukencentrum Bours, Elsloo
Van Mólken Karaktermeubelen B.V., Elsloo
Bouwens Beek B.V., Beek
Budé Beek B.V., Beek
Martin Mols juwelier, Stein
Foto Hans Jonker, video en c.d. verhuur, Stein
Brillen, oogmeting en contactlenzen Haan optiek, Stein-Elsloo
Schoenmakerij René Janssen, Stein
Kwaliteitsslagerij A.E. Baggen, Stein
Poeliersbedrijf John Smeets, Stein
Gebr. Driessen Electrocentrum, Stein
Bloemensalon P. de Koning, Stein
Rijwielhandel Janssen, Stein
Kwaliteitsbakkerij Driessen-Bours, Stein
Lebbinck sanitair, Stein
Peter Vossen brillen contactlenzen centrum, Stein
Stassen tapijt, gordijnen en slaapcomfort, Stein
Chris Janssen dierenspeciaalzaak, Stein
Kwaliteitsbakkerij Jan Cornelissen, Elsloo
Installatiebedrijf Ger Jacobs, Elsloo
Automobielbedrijf Jos Bogman B.V., Beek